

Vysoká škola múzických umení

Divadlo a postava filozofa
Pohľad Aristofana a Moliéra

Obsah

1. Úvod.....	3
2. Aristofanes.....	4
2.1. Aristofanes proti Sokratovi.....	4
2.2. Aristofanes proti sofistike v umení.....	8
3. Moliére.....	11
3.1. Moliérov filozof – pokrytecký slaboch.....	11
4. Záujmy filozofov v dráme.....	13
5. Záver.....	16
6. Zoznam použitej literatúry.....	17

1. Úvod

S filozofiou a s filozofickými prúdmi sa odjakživa spájajú mená jej predstaviteľov. Tí teda nie sú medzi bežnými ľuďmi úplne neznámi. A nebolo to tak ani v období antiky, baroka či klasicizmu.

Postavy filozofov vystupujú vo viacerých Aristofanovych hrách. Najpriamejšie sa k nim vyjadruje v hre Oblaky, no isté náznaky sa dajú nájsť aj v hre Žaby. V Žabách sice žiadny filozof priamo nevystupuje, no Euripidova obhajoba nápadne využíva postupy sofistov. V tejto práci budem pracovať s českými prekladmi Aristofanovych hier: Preklad hry Oblaky od Jana Šprincla a preklad hry Žaby od Augustina Krejčího. Druhý menovaný som vybral kvôli rozsiahlym prekladateľským poznámkom.

Ťažšie to je ak sa chceme pozrieť na postavu filozofa u Moliéra. Takáto postava vystupuje v Moliérovej komédiu Meštiak šľachticom iba epizódne. A aj to nedostáva priamo meno, ale iba akúsi hodnosť - Učiteľ filozofie. V tomto prípade som siahol po preklade Blahoslava Hečka s doslovom Jozefa Felixa.

Rozhodol som sa teda venovať hlavne pohľadu komédiografov na postavenie filozofa v spoločnosti. Napriek mnohým rozdielom medzi dobami a metódami, ktoré postavy v ich hrách využívali sa obaja autori zhodli práve v tom ako filozofov vidí ich okolie.

2. Aristofanes

2.1. Aristofanes proti Sokratovi

Aristofanova hra Oblaky zosmiešňuje okrem Strepsiada najmä Sokrata, vo vtedajších Aténach veľmi známeho filozofa aj medzi bežnými ľuďmi. Akonáhle sa objaví na scéne, začína jeho zosmiešňovanie. Sokrates totiž vo filozofickej škole, do ktorej ho Aristofanes situoval pozoruje oblohu z visutého koša a hned svojou prvou vetou sa povyšuje nad prichádzajúceho Strepsiada: „*Proč mě voláš, červe?*“¹ Týmto prehovorom podporuje Aristofanes všeobecnú mienku Aténskych občanov, že Sokrates sa povyšuje nad svojich spoluobčanov: „*Jakpak si dovoluje tento muž tak nevybírávým způsobem odhalovat naši nevědomost, aby nakonec doznal, že sám nic neví?*“²

V duchu urážok a ponižovania sa nesie celá Strepsiadova výuka. Sokrates ho na viacerých miestach nazýva hlupákom, trúbou či sprostým chlapom. Zároveň nevynechá žiadnu príležitosť, aby sa mohol Strepsiadovi vysmiať z jeho nevedomosti.

STREPSIADÉS

Tak vrabčice? No to je výborné

Už jenom za tohleto naučení

ti moukou napěchuji celou díž.

SÓKRATES

Ha, už si zase chybou udělal,

*zveš díži samcem, ač je samičkou.*³

Avšak naroždiel od skutočného Sokrata nikdy neprizná, že ani on sám nič nevie.

V prvom výstupe sa dozvedáme ešte jednu zaujímavú skutočnosť.

¹ ARISTOFANES: Oblaky. Praha: Petr Rezek, 1996, s. 28.

² WEISCHEDEL, Wilhelm: Zadní schodište filosofie. Olomouc: Votobia, 1995, s. 26-27.

³ ARISTOFANES: Oblaky. Praha: Petr Rezek, 1996, s. 67.

Tým, že Aristofanes nechal Sokrata vo vysutom koši pozorovať hviezdy, dokázal, že o filozofovi toho veľmi veľa nevie. Sokrates sa práve týmto odlišoval od sofistov. Nepokladal totiž narozenie od nich poznanie prírody za možné, a preto sa ním ani nezaobral.⁴ Slová o tejto scéne dáva aj Platón vo svojom monológu Obrana Sokratova do filozofových úst:

„...vždy jste tyto věci viděli i sami v oné Aristofanové komedii, jak tam dokola tahali jakéhosi Sókrata a ten říkal, že pluje ve vzduchu, a tlachal mnoho jiných tlach o věcech, kterým já ani dost málo nerozumím.“⁵

Môžeme teda vylúčiť, že by sa Aristofanes pokúsil o verný filozofov obraz. Ide skôr o istú formu povrchnej paródie slávneho filozofa bez predošlého hlbšieho skúmania alebo pochopenia jeho myšlienok. Nemôžeme to však Aristofanovi zazlievať, keďže pochopiť Sokrata sa vo vtedajších Aténach podarilo iba „pár povačom“. Toto nepochopenie je dokonca dosť ľahko vysvetliteľné. Je pravdepodobné, že Sokrates s Aristofanom viedol nejaký rozhovor. Pokorený a vyprovokovaný komédiograf nemusel dlho rozmyšľať, ako sa filozofovi pomstiť, a práve v krátkom premyslení môžeme hľadať dôvod posunu Sokrata k sofistom.

Ďalšou nepresnosťou vo vnímaní Sokrata je jeho postavenie do nejakej mysliteľne. Sokrates totiž nikdy nezaložil žiadnu systematickú školu a celá jeho výuka prebiehala na verejných priestranstvách. Rovnako tak za svoju výuku nepýtal peniaze, pretože sa nepovažoval za učiteľa.⁷

Zosmiešňovanie Sokrata pokračuje rituálom zasvätenia Strepsiada do filozofie. To prebieha ako rituál obetovania bohom, avšak obeťou je Strepsiades a bohovia sú oblaky. Sokrates sa stáva kňazom,

⁴ porov. LÖWE, Gerhard, STOLL, Heinrich Alexander: ABC Antiky, Praha: Ivo Železný, 2005, s. 350.

⁵ PLATON: Obrana Sókrata. Praha: ISE, 1994,
http://www.schacco.savana.cz/vlastni_web/admin_knih75/stahnout_ebook.php?id=1019 s. 4.

⁶ porov. WEISCHEDEL, Wilhelm: Zadní schodište filozofie. Olomouc: Votobia, 1995, s. 24.

⁷ PLATON: Obrana Sókrata. Praha: ISE, 1994,
http://www.schacco.savana.cz/vlastni_web/admin_knih75/stahnout_ebook.php?id=1019 s. 18.

sprostredkovateľom medzi oblakmi a Strepsiadom.

No ešte predtým, než oblaky prídu sa odohráva dôležitý rozhovor medzi Sokratom a Strepsiadom, v ktorom Aristofanes opäť zaraďuje Sokrata k sofistom. Sokrates hovorí o tom, ako sa oblaky menia podľa toho, čo chcú povedať pozorovateľovi.

SÓKRATES

*Že podle své libosti mení vždy tvar
když uvidí před sebou muže,
co nosí kštici a plnovous
jak mladík z dobrého rodu,
tu dostanou podobu kentaurů
a smějí se jaký je blázen.⁸*

Tieto slová sú preneseným opisom sofistov, ktorí neváhajú meniť svoje slová podľa toho, ako im to práve vyhovuje. V týchto veršoch sa zároveň nachádza aj dôvod, prečo neboli Sokrates v Aténach obľúbený. Keďže dokazoval ľuďom, že nič nevedia, mysleli si, že to robí preto, aby sa im mohol vysmievať. A práve na to poukazuje dramatik v poslednom verši tohto prehovoru.

Hned' nato nasleduje jeden z prehreškov filozofov ani nie tak voči spoločnosti, ako voči božstvám. Aristofanov Sokrates totiž presvedčí Strepsiada, že bohovia, ako je napríklad Zeus, neexistujú, a že jedinými pravými božstvom sú Oblaky, Jazyk a Chaos⁹

Oblaky vybral Aristofanes kvôli ich menlivosti a nestálosti, jazyk kvôli faktu, že väčšina vtedajších filozofov a sofistov využívali na šírenie svojho učenia najmä svoju reč. Napríklad od Sokrata sa nezachovala ani jedna kniha a neexistuje zmienka, že by vôbec nejakú napísal. Chaos sa používa v antickom Grécku ako výraz pre prázdný priestor pred vznikom sveta.¹⁰ Ako božstvo ho Aristofanes filozofom prisúdil pravdepodobne kvôli záľube väčšiny predsokratovských

⁸ ARISTOFANES: Oblaky. Praha: Petr Rezek, 1996, s. 40.

⁹ porov. ARISTOFANES: Oblaky. Praha: Petr Rezek, 1996, s. 48.

¹⁰ porov. LÖWE, Gerhard, STOLL, Heinrich Alexander: ABC Antiky, Praha: Ivo Železný, 2005, s. 156.

filozofov v hľadaní pôvodu sveta. V Hesiódovej teogónii je Chaos dokonca zaradený ako božstvo, ktoré rodí temnotu a noc. Teda je možné, že Aristofanes tým opäť poukazuje na nebezpečnosť filozofov pre spoločnosť, keďže si za božstvo vyberajú práve chaos.

Ďalšie zosmiešnenie Sokrata nastáva v okamihu, keď v Oblakoch žiada od svojho žiaka plášť a obuv.¹¹ Sokrates sa počas svojho života nevenoval zarábaniu peňazí, čo sa značne odrazilo na jeho majetku. V tomto smere bol samozrejme vhodným terčom posmeškov.¹² S týmto faktom sa spája mnoho chýrov o jeho manželke Xantype. Traduje sa, že tá bola voči nemu nepríjemná práve kvôli jeho nezáujmu o materiálne zabezpečenie rodiny. Je však zaujímavé, že Aristofanes ju v tejto komédií vôbec nespomína. Podľa zmienok, ktoré o nej existujú by mohla byť pre dramatika vďačným prostriedkom na Sokratovo zosmiešnenie.

Črtá sa viacero možných dôvodov jej absencie v komédií. Buď by mohla narušiť Aristofanov zámer znížiť Sokratovu popularitu tým, že by jej výstupy vyvolali s antickým filozofom súcit. Alebo ju tam Aristofanes nespomenul kvôli jej nezaujímavosti pre komédiu. To by však znamenalo, že chýry, ktoré o Xantype máme, sú značne prehnané.

Jedným z ďalších miest, odkazujúcich nielen na chudobu, ale aj na čudáckosť filozofa, je posadenie Strepsiada na lehátko s plošticami. Ploštice súce vyjadrujú aj nemajenosť, no ich hlavnou úlohou je vyrušovať Strepsiada v myslení a odpútať ho od jeho úlohy. Pravdepodobne ide o nejakú príhodu zo Sokratovho života, ktorý s pokojom prijímal nepohodlie a nepriazeň okolia a ďalej sa venoval iba filozofii.¹³ Jednou z možných je tá, o ktorej rozpráva Alkibiades, Sokratov nielen vojenský kamarát. Sokrata raz v tábore zaujala nejaká myšlienka natoľko, že ostal premýšľajúc stáť deň a noc na jednom mieste a až pri východe slnka sa pohol a modlil sa k slnku.¹⁴

11 porov. ARISTOFANES: Oblaky. Praha: Petr Rezek, 1996, s. 53.

12 porov. WEISCHEDEL, Wilhelm: Zadní schodište filosofie. Olomouc: Votobia, 1995, s. 22.

13 porov. WEISCHEDEL, Wilhelm: Zadní schodište filosofie. Olomouc: Votobia, 1995, s. 21.

14 porov. WEISCHEDEL, Wilhelm: Zadní schodište filosofie. Olomouc: Votobia, 1995, s. 23.

Z týchto zistení je zrejmé, že Aristofanovým prvým plánom bolo, čo najviac zosmiešniť Sokrata a zároveň mu pripísat' najväčší možný počet prehreškov voči zákonom, štátu a náboženstvu. Aj táto komédia značne prispela k tomu, ako nakoniec filozof skončil. Bol obžalovaný z kazenia mládeže a asebeie, (bezbožnosti)¹⁵ a následne odsúdený na smrť.

2.2. Aristofanes proti sofistike v umení

Na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že v hre Žaby nevystupuje ani jeden filozof. No opak je pravdou. Jedna z ústredných postáv tejto hry, Euripides, sa celý čas správa ako sofista. Prvýkrát ho Aristofanes označí v tejto hre za sofistu v momente, keď sa pred zápasom obaja básnici modlia.

EURIPIDES

neb jiní jsou to bozi, k nimž se modlím já.

EURIPIDES

*Ó vzdachu, krmě moje, ohbí jazyka,
a rozume a nosní dírky čichavé,
kéž všecky jeho řeči zvrátit dovedu¹⁶*

Bohov, ku ktorým sa básnik modlí by sme mohli znova prirovnáť k trom božstvám, ktoré spomenul Sokrates v Oblakoch. Menlivý vzduch sú oblaky, rozum tvorí slová a obrátenie rečí končí v chaoze. Aristofanes teda aj tu používa tú istú trojicu bohov.

Postava Euripida sa k používaniu učených sofizmov v hrách priznáva na viacerých miestach. Napríklad v momente, keď rozpráva akým spôsobom sa musel vyrovnať s ťažkopádnosťou Aischylovych veršov.

*„...tu nejdřív jsem je vysušil a odňal jeho tíži
i veršičky i procházku a také bílou cvilkou*

15 porov. LÖWE, Gerhard, STOLL, Heinrich Alexander: ABC Antiky, Praha: Ivo Železný, 2005, s. 42.

16 ARISTOFANES: Žáby. Praha: A. Storch syn, 1898, s. 72-73.

a p řidal št ávu tlachanin, již z r ůznych knih jsem scedil.“¹⁷

Spočiatku sa Euripidovi darí porážať Aischyla vo všetkých ohľadoch. Potom však prichádza k rozoberaniu prologov k tragédiám oboch dramatikov. Euripides vyčíta Aischylovi viacnásobné opakovanie podobných výrazov v jeho prologoch a ich celkovú neologickosť. A presne v tejto chvíli začína Euripides využívať sofistiku.

AISCHYLOS

Ó Herme zemský, který moc máš od otce

EURIPIDES

To Orestes přec mluví k hrobu přistoupiv,

v nemž pohřben otec jeho?

AISCHYLOS

To nepopru.

EURIPIDES

Zda mohl o Hermovi říci, od otce,

že moc měl, patře, kterak otec se světa

*mu sešel rukou vlastní ženy tajnou lstí?*¹⁸

Euripides naráža na nepresnosť Aischylovho verša tak, že úmyselně zle interpretuje vettu konštrukciu. Upraví si pravdu tak, ako to vyhovuje jemu. I keď vie, ako to Aischylos pôvodne myslel, trvá na tom, že starší tragéd tvrdí logickú hlúpost.

Ešte lepšie sa upravovanie pravdy dá pozorovať v rozoberaní Aischylovho verša, ktorý dal taktiež do úst Oresta.

„Neb v tuto zemi přicházím a vracam se.“¹⁹

Sofistický tragéd najprv tvrdí, že prichádzať a aj vraciať sa znamená to isté. No Aischylovi sa tentokrát podarí dať silný protiargument

AISCHYLOS

17 ARISTOFANES: Žáby. Praha: A. Storch syn, 1898, s. 76.

18 ARISTOFANES: Žáby. Praha: A. Storch syn, 1898, s. 91.

19 ARISTOFANES: Žáby. Praha: A. Storch syn, 1898, s. 92.

*V zem přijít může ten, kdo vlast má nějakou,
neb přijde do ní bez všeliké nehody;
však vyhnaneč, ten „přichází a vraci se“²⁰*

Euripides je teda nútený zmeniť svoje argumenty tak, aby vyhovovali novovzniknutej situácii. Prestane teda trvať na totožnom význame oboch slov, ale poukáže na nepresnosť ich použitia.

EURIPIDES

*Ja dím, že Orestes sa domu nevrátil;
neb tajně přišel bez svolení vrchnosti.²¹*

V duchu vykresľovania Euripida ako sofistu pokračuje hra až do konca, keď sa Dionýzos rozhodne vziať so sebou nie Euripida, ale práve Aischyla. Svoje rozhodnutie odôvodní sofisticky, čím dokončí zosmiešnenie sofistiky ako takej. Poukáže na to, že diváci chcú naspať Aischyla a nie Euripida slovami:

„V čem hanebně, když jinak soudí diváci?“²²

Vyrazí Euripidovi jeho najsilnejšiu zbraň, keď netvrdí nič iné ako to, na čom sa zakladalo učenie sofistov. „*Mierou všetkých vecí je človek.*“

Oproti kritike Sokrata pôsobí tá na Euripida o dosť mierenejšie. Je však nutné si uvedomiť to, že na Euripida pozeral Aristofanes v prvom rade ako na tragéda a až potom ako na sofistu. Čo u Sokrata vôbec neplatilo. Sokrates bol pre Aristofana stelesnením sofistu.

---

20 ARISTOFANES: Žáby. Praha: A. Storch syn, 1898, s. 93.

21 ARISTOFANES: Žáby. Praha: A. Storch syn, 1898, s. 93.

22 ARISTOFANES: Žáby. Praha: A. Storch syn, 1898, s. 114.

3. Moliére

3.1. Moliérov filozof – pokrytecký slaboch

Ťažko povedať, ktorý z mnohých filozofov bol pre Moliéra prototypom jeho postavy. Situácia je sťažená ešte viac tým, že postava nielenže nedostane meno, ale Moliére ju neoznačí ani termínom filozof, ale učiteľ filozofie. Traduje sa však, že postavu učiteľa filozofie, ktorú dal hrať hercovi Du Croisymu obliekol Moliére do podobného obleku aký nosil Jacques Rohault, súdobý filozof - karteziánec a fyzik.²³ Keďže však išlo o dobrého dramatikovho priateľa, je otázne, či išlo iba o nevinný žart, alebo o dvihnutý prst nad priateľovou povahou.

Isté analógie v postave by sa dali dokonca nájsť u René Descarta. Hlavne jeho slabšia telesná konštitúcia a široký záber záujmov. Avšak tento filozof bol pri napísaní hry Meštiak šľachticom (1970) už dvadsať rokov mŕtvy a vo Francúzsku nežil už od roku 1928.

Je teda pravdepodobné, že Moliérovi ako vzor poslúžil nejaký iný filozof, ktorý sa venoval aj výučbe. Takým bol napríklad Pierre Bayle, zakladateľ osvietenstva, no ten začal filozofiu učiť až v roku 1973, teda 3 roky po napísaní komédie. Z toho vyplýva, že Moliére buď naozaj použil ako vzor svojho priateľa Jacquesa Rohaulta, alebo postavu učiteľa filozofie „poskladal“ z všeobecných predsudkov o filozofoch.

Filozof v jeho očiach je človek neustále zahĺbený do kníh so slabšími fyzickými dispozíciami. A rovnako ako u Aristofana mu najväčšiu radosť spôsobuje to, ak môže niekoho uraziť. Presne tak ako to robí učiteľ filozofie učiteľom šermu, hudby a tanca:

UČITEĽ FILOZOFIE

A čo má byť potom filozofia? Všetci traja ste strašní bezocivci!

Opovažujete sa predo mnou tak arogantne rozprávať a nehorázne

*pripisovať meno umenia veciam, ktoré nemožno umením vôbec nazvať, ktoré možno pri najlepšej vôle zahrnúť pod pojmom úbohého remesla zápasníkov, pesničkárov a tanecníkov!*²⁴

Týmto výrokom sa filozof nepovýsil iba nad týchto troch učiteľov, ale vyjadril aj svoj celkový postoj k umeniam ako takým. Na piedestál postavil filozofiu, čo logicky vyústilo v odplate troch učiteľov.

Takisto zosniešňujúco pôsobí aj jeho viacnásobné pokrytectvo. Prvýkrát sa to prejaví pri jeho príchode. Troma hárancami sa filozofom najprv pomocou citátu stoika Seneca vysvetlí akým prízemným pudom je hnev:

„Vari ste nečítali učený traktát starého Seneca o hneve? Či je na svete niečo nízkejšieho a zavrhnutiahodnejšieho ako táto vášeň, ktorá robí z človeka divé zviera?“²⁵

a pridá svoju vlastnú radu, ako zvládať vyhrotené situácie

„Múdry človek sa musí povznieť nad všetky urážky! A najlepšou odpovedou na urážky je miernosť a svätá trpezlivosť!“²⁶

Aby mohol hned' nato sám prepadnúť tej najnizkejšej ľudskej vášni v slovách:

„Zlodeji! Tuláci! Násilníci! Podvodníci“²⁷

Nástup postavy učiteľa filozofie v Moliérovej hre Meštiak šľachticom je dokonale načasovaný. Prichádza v pravý okamih z dvoch dôvodov. Na to, aby pomeril rozhádaných učiteľov šermu, tanca a hudby a na to, aby mohol dostať výprask.

24 MOLIÉRE, Jean-Baptiste Poquelin: Meštiak šľachticom. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1961, s. 36.

25 MOLIÉRE, Jean-Baptiste Poquelin: Meštiak šľachticom. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1961, s. 35.

26 MOLIÉRE, Jean-Baptiste Poquelin: Meštiak šľachticom. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1961, s. 36.

27 MOLIÉRE, Jean-Baptiste Poquelin: Meštiak šľachticom. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1961, s. 38.

4. Záujmy filozofov v dráme

Po tom, čo Aristofanes vykreslí Sokrata ako rušiteľa všetkých možných zvykov prichádza samotná výuka Strepsiada. Tá sa značne podobá výuke pána Jourdaina v Moliérovej hre Meštiak šľachticom. Rovnako ako Strepsiades, tak ani pán Jourdain filozofovi takmer vôbec nerozumie a interpretuje si všetky slová filozofa po svojom.

UČITEĽ FILOZOFIE

Fyzika je veda, ktorá vysvetľuje prirodzené príčiny javov a vlastnosti telies. Vykladá o povahе prvkov, kovov, nerastov, skál rastlín a živočíchov a poučuje nás, ako vznikajú meteory, dúhy, lietavice, vlasatice, blyskavice, hromy a blesky, dážď, sneh a krupobitie, búrky a povíchrice.

PÁN JOURDAIN

V tom je veľa tresku! Stŕpa mi z toho hlava.

UČITEĽ FILOZOFIE

*Čo vás mám teda učiť?*²⁸

Táto Jourdainova reakcia sa typovo dosť podobá tejto Strepsiadovej:

SÓKRATES

*Co na tom, tuhle posud', která z nich
je lepší, tetra, nebo trimetr?*

STREPSIADÉS

Nic není lepšího než hemiekta.

SÓKRATES

*Co tláchaš člověče?*²⁹

Strepsiades rovnako ako aj pán Jourdain nepochopili, o čom filozof rozpráva, a preto sa snažili preniesť význam učených slov do svojej

²⁸ MOLIÉRE, Jean-Baptiste Poquelin: Meštiak šľachticom. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1961, s. 42.

²⁹ ARISTOFANES: Oblaky. Praha: Petr Rezek, 1996, s. 64.

vlastnej reči. Rozdielna je však reakcia filozofa. Kým učiteľ filozofie u Moliéra pokrytecky mlčí a nenapráva omyl svojho chlebodarca, Sokrates nazve slová svojho žiaka „tláchaním“.

Vzniknutý rozdiel sa dá interpretovať dosť jednoducho. Aristofanovým hlavným cieľom bolo zosmiešniť Sokrata a jeho záľubu v polemike a vo „výsmechu ostatným občanom“. U Moliéra môžeme v tejto situácii nájsť výsmech skôr z pána Jourdaina. Moliére však zjavne pozeral aj na Učiteľa filozofie ako na človeka, ktorý nemá najčistejšie úmysly. Jeho cieľom nie je pána Jourdaina naozaj vzdelávať, ale získať od neho peniaze. Téza o pokrytectve učiteľa filozofie sa teda opäť potvrdzuje.

Obe dvojice nakoniec dôjdu k rozhodnutiu venovať sa štúdiu gramatiky. Učiteľ filozofie sa k nej dostáva cez logiku, morálku a fyziku, Sokrates priamo. Je to pochopiteľné, keďže Sokrates, i keď sa morálkou a logikou zaoberal, začal všetky svoje teórie rozvíjať pomocou dialógov. Učí svojho žiaka to, v čom je práve on najlepší. Učiteľ filozofie je naopak systematik, ktorý prechádza základné odvetvia filozofie a až po tom, keď zistí, že pán Jourdain nevie takmer nič sa na Jourdainov podnet dostane k pravopisu. Súvisí to s tým, že prvé rozdelenie filozofických smerov pochádza až od Aristotela, teda z obdobia po Sokratovej a aj Aristofanovej smrti.

Aj v týchto miestach sa však nachádzajú rozdiely medzi metódami oboch filozofov. Moliére nechá svoju postavu zaoberať sa charakterom hlások a ich vyslovovaním. Narozdiel od neho sa Aristofanov Sokrates venuje najmä rodovostou slov a mien. Sokratov hlavný zámer je teda naučiť slová ohýbať, aby ich mohol správne používať. Učiteľovi filozofie ide opäť o istý systematický postup, ktorý však v konečnom dôsledku pôsobí smiešne.

UČITEĽ FILOZOFIE

Dobre. Aby som však mohol sledovať chod vašich myšlienok a vysvetliť vám ich filozofický fundament, musím začať, ako vyžaduje gramatický systém, presnou znalosťou charakteru hlások a ich

odlišným vyslovovaním.

UČITEĽ FILOZOFIE

Samohlásku A vyslovíme tak, keď naširoko vyslovíme ústa.

Aj napriek komickosti sa aj učiteľ filozofie predsa len dostáva tam, kde sa Sokrates ocitá takmer hneď na začiatku svojej výučby. Pri správnej rétorike. Pohľad oboch komédiografov zamieril k záľube filozofov v reči a slovných zvratoch. Kým však Sokrates sa nimi priamo v hre aj zaoberá, Molierov učiteľ filozofie už na to nemá priestor.

Práve tu sa dá nájsť ďalšia Aristofanova odchýlka od podstaty Sokratovho myslenia. Sám Sokrates považoval prehnanú starosť o formu reči za skôr zbytočnú. Zaoberal sa viac tým, čo hovorí než tým, ako hovorí. V Platónovom monológou Obrana Sokratova filozof viackrát upozorňuje suds, aby mu odpustili chyby jeho reči a viac sa zamerali na obsah jeho slov.³⁰

Rovnako aj Euripides v Žabách sa venuje vo veľkej mieri používaním správnych slov, aby nevznikali nepresné informácie najmä v prológoch hier. Všetky tri postavy filozofov sa teda dostávajú do toho istého bodu. Obaja autori teda pravdepodobne mali názor, že hlavnou záľubou filozofov je chytať ľudí za slová. V konečnom dôsledku sa im vysmievajú. A práve na poukázaní na túto vlastnosť v prehnanej mieri postavili svoj výsmech z filozofie a filozofov Moliére aj Aristofanes.

30

PLATON: Obrana Sókrata. Praha: ISE, 1994,
<http://www.schacco.savana.cz/vlastni_web/admin_knih75/stahnout_ebook.php?id=1019> s. 4.

5. Záver

Obaja dramatici pristúpili k napísaniu svojich hier s úplne iným zámerom. Moliére si dal za hlavnú úlohu pranierovať hlúposte meštiaka Jourdaina, Aristofanes útočil v Oblakoch na Sokrata a v Žabách na Euripida. Už v tomto prvom momente sa navzájom značne rozchádzajú. Moliére si postavy vymyslel, Aristofanes vzal za príklad vo svojich komédiách (až na výnimky v hre Žaby) vtedy živých ľudí.

Je teda až prekvapujúce ako sa dokázali obaja pri pohľade na filozofa samotného zhodnúť v povahách ich filozofov. Postavy sa sice líšia v metódach a spôsoboch, no všetky tri sa nad svoje okolie dokázali bez výčitiek povyšovať viac či menej skryte.

Najväčšie rozdiely medzi Aristofanom a Moliérom sú v tom, ako vypočítavý filozof skončí. Učiteľ filozofie nie je vôbec potrestaný a zmierlivý koniec Meštiaka šľachticom ani nenaznačuje, že by sa tak malo stať. Horšie dopadnú Aristofanove postavy. Euripides, ktorý sa tešil na návrat späť na zem, ostáva vďaka Dionýzovmu sofizmu v podsvetí. Sokrates, ktorý zbohatol na Strépsiadovej hlúposti prichádza kvôli vlastnému učeniu nielen o svoju mysliteľňu ale aj o výplatu od Strépsiada.

Nedá sa povedať, že by hry týchto dvoch komédiografov mali veľký prínos k reálnemu pohľadu na život vtedajších filozofov. Môžeme ich však celkom dobre použiť ako svedectvá toho, ako sa na filozofov pozeralo ich nezasvätené okolie.

6. Zoznam použitej literatúry

1. ARISTOFANES: Žáby. Praha: A. Storch syn, 1898.
2. ARISTOFANES: Oblaky. Praha: Petr Rezek, 1996.
3. LÖWE, Gerhard, STOLL, Heinrich Alexander: ABC Antiky, Praha: Ivo Železný, 2005.
4. MOLIÉRE, Jean-Baptiste Poquelin: Meštiak šlachticom. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1961.
5. PLATON: Obrana Sókrata. Praha: ISE, 1994,
http://www.schacco.savana.cz/vlastni_web/admin_knih75/stahnout_ebook.php?id=1019 s. 4.
6. WEISCHEDEL, Wilhelm: Zadní schodište filosofie. Olomouc: Votobia, 1995.